

فرهنگ مدرسه، نیازهای روان‌شناختی اساسی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان:

آزمون یک الگوی علی

تورج هاشمی نصرت‌آباد¹؛ شهرام واحدی²؛ جواد امانی ساری‌بگلو^{3*}

دریافت: 93/07/22

پذیرش: 93/12/24

چکیده

نیاز به ارتباط را تبیین نمود. نیاز به خودمختاری تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان داشت. اثر نیاز به شایستگی بر عملکرد تحصیلی مثبت و معنادار بود. همچنین نیاز به ارتباط نیز اثر مثبت و معناداری بر عملکرد تحصیلی داشت. اثر فرهنگ مدرسه بر نیاز به خودمختاری، شایستگی و ارتباط مثبت و معنادار بود. به‌طور کلی یافته‌های پژوهش نشان دادند که هم متغیرهای فردی مانند نیازهای روان‌شناختی اساسی و هم متغیرهای زمینه‌ای مانند فرهنگ مدرسه، نقش مهمی در پیش‌بینی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارند.

واژگان کلیدی: فرهنگ مدرسه، عملکرد تحصیلی، نیازهای روان‌شناختی اساسی، نظریه خودتعیین‌گری، دانش‌آموزان دوره متوسطه.

هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه فرهنگ مدرسه، نیازهای روان‌شناختی اساسی (خودمختاری، شایستگی و ارتباط) و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در قالب یک الگوی علی بود. بدین منظور، 420 نفر از دانش‌آموزان پسر سال چهارم دوره متوسطه شهرستان ارومیه با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شده و به پرسش‌نامه‌های فرهنگ مدرسه و نیازهای روان‌شناختی اساسی پاسخ دادند. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل مسیر استفاده شد. نتایج تحلیل نشان داد که الگوی آزمون شده از برازش مناسبی برخوردار بوده و 24 درصد از تغییرات عملکرد تحصیلی، 11 درصد نیاز به خودمختاری، پنج درصد نیاز به شایستگی و هفت درصد از واریانس

1. دانشیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه تبریز tourajhashemi@yahoo.com

2. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه تبریز vahedi117@yahoo.com

3. دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه تبریز (*نویسنده مسئول) mj.amani@gmail.com

مقدمه

رویکردهای جدیدی در روان‌شناسی انگیزش مطرح شده‌اند که به رویکردهای ارگانیزمی معروفند. بر اساس این رویکردها، انسان‌ها موجوداتی ذاتاً فعال و علاقه‌مند به یادگیری و درونی‌سازی دانش، آداب و رسوم و ارزش‌های محیط زندگی خود هستند. بنابراین برخلاف رویکرد محرک - پاسخ که یادگیری از طریق کنترل بیرونی هدایت می‌شود، در رویکرد ارگانیزمی، گرایش‌های فطری دانش‌آموزان به کنجکاوی و کسب دانش، وظیفه هدایت یادگیری و رشد آنان را به عهده دارند و برای افزایش یادگیری کافی است معلمان شرایط مناسب برای یادگیری فعال را فراهم کنند (نیمیک و ریان¹، 2009). این گرایش‌های فطری برای یادگیری به خوبی در نظریه خودتعیین‌گری² بیان شده است.

نظریه خودتعیین‌گری یک نظریه سطح کلان³ است که از پنج خرده‌نظریه تشکیل شده است و هر کدام از این خرده‌نظریه‌ها جنبه‌هایی از انگیزش، رفتار، بهزیستی و سازگاری روانی انسان را تبیین می‌کنند. این نظریه به‌طور کلی به عواملی می‌پردازد که موجب تسهیل یا بازداری خودشکوفایی در انسان‌ها می‌شوند. عناصر اصلی نظریه خودتعیین‌گری شامل جهت-گیری‌های انگیزشی، نیازهای روان‌شناختی اساسی⁴، محیط‌های حامی خودمختاری، ویژگی‌های شخصیتی و محتوای هدف (اهداف درونی و بیرونی) هستند. یکی از خرده‌نظریه‌های مهم نظریه خودتعیین‌گری، نظریه نیازهای روان‌شناختی اساسی است (گانل⁵ و همکاران، 2014).

نیازهای روان‌شناختی اساسی، به عنوان انگیزشی برای کمک به درگیری فعال با محیط، عملکرد سالم روان‌شناختی، پرورش مهارت‌ها و رشد سالم وجود

عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، یکی از معیارهای مهم برای ارزیابی میزان موفقیت یا شکست نظام آموزشی است. در واقع مهم‌ترین هدف این نظام، بالا بردن عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان و کاهش میزان افت تحصیلی آنان است (محمودی و همکاران، 1392). منظور از عملکرد تحصیلی موفقیت در تحصیل است که می‌تواند به مهارت پیدا کردن در کاری خاص یا تخصص در بخشی از دانش منجر شود. با توجه به ارتباط عملکرد تحصیلی با پیامدهای مثبت مرتبط با رشد مانند کاهش بزهکاری، آسیب‌های روانی و خطر سوء‌مصرف مواد و افزایش موفقیت‌های شغلی، تحصیلی و اجتماعی پرداختن به این متغیر و مورد بررسی قرار دادن متغیرهای مرتبط با آن از اهمیت فراوانی برخوردار است (لوانسانی و همکاران، 1390). عملکرد تحصیلی تحت تاثیر ابعاد متعدد زیستی، روانی و اجتماعی قرار دارد و عوامل متعددی مانند، هدف، آمادگی، انگیزش و یادگیری، پیشرفت تحصیلی بالای دانش‌آموزان را تضمین می‌کنند. امروزه پژوهش‌ها بر این امر متمرکز شده‌اند که چگونه عوامل شناختی و انگیزشی به صورت تعاملی و مشترک بر موفقیت، یادگیری و عملکرد دانش‌آموزان تاثیر می‌گذارند (قبادی و پیری، 1393).

در زمینه عوامل انگیزشی تاثیرگذار بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، تا سال‌ها رویکرد محرک - پاسخ (شرطی‌سازی پاسخگر و کنشگر) بر نظام‌های آموزشی حکم‌فرما بود. بر اساس این رویکرد، معلمان باید برای اطمینان از وقوع یادگیری در دانش‌آموزان خود از نظارت و کنترل‌های بیرونی و همچنین از ارزیابی‌هایی که با تشویق یا تنبیه همراه است، استفاده کنند. بنابراین، این شرایط محدودکننده باعث می‌شود که احساس لذت، شوق و علاقه به یادگیری از بین رفته و اضطراب، کسالت، خستگی و بیگانگی از یادگیری جایگزین آن شود. در سال‌های اخیر

1. Niemiec & Ryan
2. Self determination
3. Macro - level theory
4. Basic psychological needs
5. Gunnell

تحت تاثیر عملکرد خود وی قرار دارند و به‌وسیله محیط بیرون کنترل نمی‌شوند. این حالت روان‌شناختی نیز منجر به افزایش عملکرد فرد می‌شود (کوواس⁶، 2009). احساس شایستگی نیز از طریق تسلط بر چالش‌های بهینه مانند تکالیف درسی که با سطح توانایی و مهارت فرد همخوان هستند، برآورده شده و باعث تجربه روان‌شناختی دیگری به نام روانی توسط فرد می‌شود. روانی حالتی از تمرکز است که طی آن فرد به‌طور کامل جذب یک فعالیت می‌شود (چیک سنت میهالی⁷، 1990). این حالت باعث می‌شود که فرد احساس کند آن فعالیت جزئی از وجود وی شده و به وسیله تمایلات و انگیزه‌های درونی وی هدایت می‌شود (احمدی و همکاران، 1393). برآورده شدن نیاز به ارتباط از طریق مفهوم وابستگی متقابل تکلیف بر عملکرد افراد تاثیر می‌گذارد. این مفهوم نشان‌دهنده درجه وابستگی یک فعالیت به دیگران برای انجام آن است. براساس این مفهوم هر چقدر افراد برای انجام یک تکلیف وابستگی بیشتری به یکدیگر داشته باشند، آن‌ها بیشتر احساس پیوستگی نموده و عملکرد بیشتری را از خود نشان می‌دهند (باچراچ⁸ و همکاران، 2006). پژوهش‌های انجام شده نیز نشان می‌دهند که برآورده شدن این نیازها رابطه مثبت با عملکرد ورزشکاران (آمروسه و باچر⁹، 2007)، دانش‌آموزان (آری پاتام مانیل¹⁰ و همکاران، 2011 و هانزه و برگر¹¹، 2007)، کارمندان (کوواس، 2009)، دانشجویان (مارشیک¹²، 2010 و لواسانی و همکاران، 1390) و معلمان (احمدی و همکاران، 1393) دارد. اما در ایران رابطه نیازهای روان‌شناختی اساسی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان معلوم نیست و لزوم انجام پژوهش در این زمینه احساس می‌شود.

آمده و خود را نشان می‌دهند (تالی¹ و همکاران، 2012). این نیازها که به صورت فطری در تمامی انسان‌ها وجود دارند، شامل نیاز به خودمختاری²، شایستگی³ و ارتباط⁴ هستند (اوانس⁵ و همکاران، 2013). نیاز به خودمختاری، نیاز به خودپیروی و داشتن احساس انتخاب در شروع، نگهداری و تنظیم فعالیت‌ها است. خودمختاری هنگامی اتفاق می‌افتد که افراد احساس کنند علت رفتارشان هستند؛ یعنی آن‌ها احساس می‌کنند که با اراده خود فعالیت را انتخاب می‌کنند و قادرند به صورت مطلوب و بر اساس معیارهای شخصی خود عمل کنند. شایستگی عبارت است از نیاز به مؤثر بودن در تعامل با محیط، به کار بردن استعدادها و مهارت‌ها، دنبال کردن چالش‌های بهینه یا تکالیفی که با سطح توانایی فرد سازگار هستند و تسلط یافتن بر آن چالش‌ها. شایستگی برای دنبال کردن چالش‌های بهینه و به خرج دادن تلاش لازم برای تسلط یافتن بر آن‌ها، انگیزش فطری تامین می‌کند. ارتباط نیاز به برقراری پیوندها و دلبستگی‌های عاطفی با دیگران است و این نیاز بیانگر میل به مرتبط بودن عاطفی و درگیر بودن در روابط صمیمانه است. ارتباط، ساختار انگیزشی مهمی است، زیرا زمانی که روابط میان فردی افراد، نیاز آن‌ها به ارتباط را برآورده می‌کند، بهتر انجام وظیفه نموده، در برابر استرس مقاوم‌تر می‌شوند و با مشکلات روان‌شناختی کمتری مواجه می‌شوند (لواسانی و همکاران، 1390).

نیازهای روان‌شناختی اساسی (خودمختاری، شایستگی و ارتباط) می‌تواند با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ارتباط داشته باشد. مثلاً احساس خودمختاری در هنگام انجام فعالیت منجر به یک حالت روان‌شناختی ویژه‌ای می‌شود که مسئولیت تجربه شده خروجی‌های کاری نام دارد. این حالت باعث می‌شود فرد احساس کند خروجی‌های کاری

6. Kuvaas
7. Csikszentmihalyi
8. Bachrach
9. Amorose & Butcher
10. Areepattamannil
11. Hanze & Berger
12. Marshik

1. Talley
2. Autonomy
3. Competence
4. Relatedness
5. Evans

می‌شوند، بگذارد (هافستد² و همکاران، 2010).
 الساندرو و ساد³ (1997)، فرهنگ مدرسه را به چهار
 بعد تقسیم نموده‌اند. بعد اول، انتظارات هنجاری⁴، به
 همخوانی قوانین و مقررات مدرسه با انتظارات
 دانش‌آموزان اشاره دارد. بعد دوم، روابط دانش‌آموزان
 و معلمان، به کیفیت و نحوه تعاملات دانش‌آموزان با
 معلمان اشاره دارد. بعد سوم، روابط دانش‌آموزان، به
 نحوه ارتباط دانش‌آموزان با یکدیگر اشاره می‌کند و
 بعد چهارم فرصت‌های آموزشی⁵ که به چگونگی ارائه
 فرصت‌ها و امکانات آموزشی در مدرسه اشاره دارد.
 فرهنگ مدرسه می‌تواند با نیاز به خودمختاری،
 شایستگی و ارتباط دانش‌آموزان رابطه داشته باشد.
 مثلاً برای اینکه نیاز به خودمختاری برآورده شود،
 محیط باید به دانش‌آموزان آزادی عمل و فرصت
 انتخاب دهد. همچنین برای کنترل اجتماعی هم باید
 دلیلی منطقی وجود داشته باشد (ریو⁶، 2009). در
 مدارس که فرهنگ مثبتی بر آن‌ها حاکم است،
 دانش‌آموزان و معلمان به راحتی و آزادانه در مورد
 مسائل و مشکلات مدرسه صحبت می‌کنند، معلمان به
 دانش‌آموزان فرصت اظهار نظر در مورد قوانین و
 قواعد مدرسه را می‌دهند و بعضی از قوانین مدرسه
 با رای‌گیری از معلمان و دانش‌آموزان وضع می‌شوند
 (الساندرو و ساد، 1997). این امر باعث می‌شود که
 دانش‌آموزان در آن مدارس احساس آزادی عمل نموده
 و نیاز به خودمختاری آنان برآورده شود. در مورد نیاز
 به شایستگی، پس‌خوراند مثبت عملکرد⁷ باعث برآورده
 شدن این نیاز می‌شود (ریو، 2009). وقتی سطح
 فرهنگ مدرسه‌ای بالا باشد، دانش‌آموزان آموزش
 خوبی دریافت کرده و مطالب مفیدی یاد می‌گیرند.
 آن‌ها می‌آموزند که مسئولیت‌پذیر بوده و از دیگران

بر اساس نظریه خودتعیین‌گری، محیط اجتماعی
 بر میزان برآورده شدن نیازهای روان‌شناختی اساسی
 یعنی خودمختاری، شایستگی و ارتباط تاثیر می‌گذارد
 (کاتز¹ و همکاران، 2011). صادقی و همکاران
 (2013)، محیط‌های اجتماعی تاثیرگذار بر نیازهای
 روان‌شناختی اساسی را به دو دسته محیط‌های مستقیم
 مانند رفتار معلم در کلاس درس و محیط‌های غیر
 مستقیم مانند فرهنگ یک سازمان یا مدرسه تقسیم
 می‌کنند. بیشتر مطالعات صورت گرفته در زمینه اثر
 محیط‌های اجتماعی بر برآورده شدن نیازهای
 روان‌شناختی اساسی در سطح مستقیم بودند. مانند
 تحقیقات اژه‌ای و همکاران (1387)؛ قلی‌پور و
 همکاران (1391) و کاتز و همکاران (2011). در
 سطح غیر مستقیم نیز تحقیقات معدودی همچون
 پژوهش‌های فلاوندی و همکاران (1391) و صادقی و
 همکاران (2013) در زمینه تاثیر فرهنگ مدرسه بر
 برآورده شدن نیازهای روان‌شناختی دانش‌آموزان و
 معلمان قابل ذکر هستند. البته در این پژوهش‌ها،
 نیازهای روان‌شناختی اساسی به صورت کلی در نظر
 گرفته شده‌اند و مشخص نیست که فرهنگ مدرسه چه
 تاثیری بر نیاز به خودمختاری، شایستگی و ارتباط
 دارد. بنابراین با توجه به محدود بودن تحقیقات در
 این زمینه، لزوم انجام پژوهش‌های بیشتر احساس
 می‌شود.

فرهنگ مدرسه، نظامی از هنجارها، معانی و
 ارزش‌هایی است که بین اعضای یک مدرسه اعم از
 دانش‌آموزان، معلمان و سایر کارکنان مشترک می‌باشد
 (صادقی و همکاران، 2013). ویژگی اساسی فرهنگ،
 پایداری بسیار بالای آن است؛ به طوری که در مقابل
 تاثیرات وارده از محیط بسیار مقاوم بوده و به ندرت
 تغییر می‌یابد. این ویژگی باعث می‌شود فرهنگ اثر
 نیرومند، دامنه‌دار و تا حدی یکسان بر گروه‌های
 مختلفی از دانش‌آموزان که به یک مدرسه وارد

2. Hofstede

3. Alessandro & Sadh

4. Normative expectations

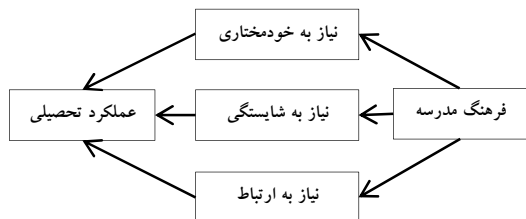
5. Educational opportunities

6. Reeve

7. Positive performance Feedback

1. Katz

از نواحی آموزش و پرورش انتخاب شد. در مرحله بعد چند مدرسه به صورت تصادفی انتخاب گردید و در نهایت از هر مدرسه نیز چند کلاس به صورت تصادفی انتخاب شده و پرسش‌نامه بین دانش‌آموزانی که مایل به مشارکت بودند پخش گردید.

شکل 1. الگوی نظری پژوهش

برای اندازه‌گیری نیازهای روان‌شناختی اساسی از مقیاس نیازهای روان‌شناختی اساسی کاریرا¹، (2012) استفاده شد. این مقیاس از 12 گویه تشکیل شده است که سه نیاز خودمختاری، شایستگی و ارتباط را می‌سنجد. گویه‌ها بر اساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای از کاملاً غلط «یک» تا کاملاً درست «پنج» تنظیم شده‌اند. کاریرا (2012) در پژوهش خود ضریب آلفای این مقیاس را برای خودمختاری 0/80، شایستگی 0/79 و ارتباط 0/78 گزارش نموده است. در این مطالعه ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب برای خودمختاری، شایستگی و ارتباط، 0/83، 0/79 و 0/76 به دست آمد که نشانگر پایایی مناسب ابزار می‌باشد. برای بررسی روایی سازه این پرسش‌نامه، از روش تحلیل عاملی تاییدی استفاده شد که شاخص‌های برازش GFI=0.92، AGFI=0.90، CFI=0.97، RMSEA=0.04، $X^2=248.07$ ، $df=149$ ، $p<0.001$ نشانگر برازش مناسب این مقیاس است.

برای سنجش ادراک دانش‌آموزان از فرهنگ مدرسه از پرسش‌نامه فرهنگ مدرسه (الساندرو و ساد، 1997) استفاده شد. این مقیاس از 25 گویه تشکیل شده است و چهار بُعد روابط دانش‌آموزان، روابط دانش‌آموزان و معلمان، انتظارات هنجاری و

مراقبت کنند. در این مدارس به دانش‌آموزان فرصت تفکر در مورد مسائل دنیای واقعی داده می‌شود. همچنین آن‌ها در مدرسه امکانات و فرصت رسیدن به آینده‌ای خوب و دلخواه را دارند (الساندرو و ساد، 1997). این ویژگی‌ها باعث می‌شوند که دانش‌آموزان احساس شایستگی نموده و به این باور برسند که در مدرسه هر روز پیشرفت می‌کنند (قلاوندی و همکاران، 1392). نیاز به ارتباط نیز از طریق درگیر شدن در روابط صمیمانه و امن با دیگران برآورده می‌شود (لوسانی و همکاران، 1390). در مدرسی که سطح فرهنگ در آن‌ها بالاست، دانش‌آموزان به یکدیگر احترام گذاشته و به هم کمک می‌کنند. دانش‌آموزان و معلمان به یکدیگر اعتماد داشته و رفتار دوستانه‌ای با همدیگر دارند (الساندرو و ساد، 1997). بنابراین این جو دوستانه و صمیمانه حاکم بر مدرسه باعث برآورده شدن نیاز به ارتباط می‌شود. بنابراین با توجه به مطالبی که بیان گردید، هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه فرهنگ مدرسه، نیازهای روان‌شناختی اساسی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در قالب یک الگوی علی است. در شکل یک الگوی نظری پژوهش نمایش داده شده است. لازم به ذکر است که برای طراحی این الگو از نظریه خودتعیین‌گری و پژوهش‌های لوسانی و همکاران (1390) و قلاوندی و همکاران (1392) استفاده شده است.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های همبستگی با استفاده از روش تحلیل مسیر می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر تمامی دانش‌آموزان پسر پایه چهارم دبیرستان (پیش‌دانشگاهی) شاغل به تحصیل در سال تحصیلی 91-92 شهرستان ارومیه بودند. تعداد کل این دانش‌آموزان 1460 نفر می‌باشد. با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، 420 نفر به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. نمونه‌گیری به این صورت انجام گرفت که ابتدا به صورت تصادفی یکی

جدول 1. شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	چولگی	کشیدگی
عملکرد تحصیلی	16/83	1/88	-0/68	0/42
نیاز به خودمختاری	2/96	0/78	-0/16	-0/36
نیاز به شایستگی	3/44	0/80	-0/49	0/05
نیاز به ارتباط	3/86	0/68	-0/63	0/56
فرهنگ مدرسه	3/19	0/76	-0/32	-0/08

شاخص‌های توصیفی متغیرها جهت بررسی پراکندگی مناسب و نرمال بودن توزیع داده‌ها ارائه شده‌اند. برای بررسی نرمال بودن تک‌متغیری، کلاین¹ (2011) پیشنهاد می‌کند که قدر مطلق چولگی و کشیدگی متغیرها به ترتیب نباید از 3 و 10 بیشتر باشد. با توجه به جدول شماره یک قدر مطلق چولگی و کشیدگی تمامی متغیرها کمتر از 1 می‌باشد. بنابراین پیش‌فرض

فرصت‌های آموزشی را می‌سنجد. قلاوندی و همکاران (1391) در تحقیق خود ضریب پایایی این مقیاس را به ترتیب برای روابط دانش‌آموزان 0/78، روابط دانش‌آموزان و معلمان 0/83، انتظارات هنجاری 0/84 و فرصت‌های آموزشی 0/86 گزارش نموده‌اند. در تحقیق حاضر نیز، ضریب آلفا برای بعد روابط دانش‌آموزان 0/78، روابط دانش‌آموزان و معلمان

جدول 2. ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

شماره	متغیر	1	2	3	4	5
1	فرهنگ مدرسه	1				
2	نیاز به خودمختاری	0/34 ^{**}	1			
3	نیاز به شایستگی	0/21 ^{***}	0/38 ^{***}	1		
4	نیاز به ارتباط	0/27 ^{**}	0/20 ^{**}	0/29 ^{**}	1	
5	عملکرد تحصیلی	0/13 ^{**}	0/45 ^{**}	0/44 ^{**}	0/26 ^{**}	1

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

نرمال بودن تک‌متغیری برقرار است. برای بررسی نرمال بودن چندمتغیره از ضریب کشیدگی استاندارد شده مردیا² استفاده شد. این عدد در پژوهش حاضر 4/24 به دست آمد که کمتر عدد 35 می‌باشد که از طریق فرمول $p(p+2)$ محاسبه شده است. در این فرمول p مساوی است با تعداد متغیرهای مشاهده شده که در این پژوهش پنج می‌باشد (احمدی و همکاران، 1393). در جدول دو ماتریس همبستگی متغیرهای تحقیق گزارش شده است. با توجه به این جدول، رابطه فرهنگ مدرسه با نیاز به خودمختاری (0/34)، شایستگی (0/21) و ارتباط (0/27) در سطح 0/01 مثبت و معنادار می‌باشد. رابطه نیاز به خودمختاری (0/45)، شایستگی (0/44) و ارتباط

0/83، انتظارات هنجاری 0/85 و فرصت‌های آموزشی 0/86 به دست آمد. برای بررسی روایی سازه این پرسش‌نامه از روش تحلیل عاملی تاییدی استفاده شد که شاخص‌های برازش $AGFI=0.85$, $GFI=0.90$, $RMSEA=0.06$, $CFI=0.97$, $df=203$, $X^2=251.78$ ($p < 0.001$) نشانگر روایی مناسب این پرسش‌نامه است. لازم به ذکر است که گویه‌های این پرسش‌نامه نیز بر اساس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای مرتب شده بودند. همچنین برای اندازه‌گیری عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، از معدل آنان در تمامی دروس استفاده شد.

اطلاعات و داده‌ها

قبل از پرداختن به آزمون الگوی ساختاری یا فرضیه‌های تحقیق، بررسی نرمال بودن تک‌متغیری و چندمتغیری داده‌ها ضروری است. در جدول یک

1. Kline
2. Mardia's normalized multivariate kurtosis value

(0/27) مثبت و در سطح 0/001 معنادار می‌باشد. فرهنگ مدرسه 11 درصد از تغییرات نیاز به خودمختاری، پنج درصد شایستگی و هفت درصد از واریانس نیاز به ارتباط را تبیین می‌کند. برای بررسی میزان برازش مدل آزمون شده از شاخص‌های معرفی شده توسط کلاین (2011) استفاده شد. این شاخص‌ها شامل X^2/df که مقادیر

(0/26) با عملکرد تحصیلی مثبت و در سطح 0/01 معنادار می‌باشد. آزمون الگوی نظری پژوهش و برازش آن با داده‌های گردآوری شده، با روش بیشینه احتمال و با استفاده از نرم‌افزار ایموس نسخه 16 انجام شد. در شکل دو الگوی آزمون شده پژوهش حاضر ارائه شده است. در جدول سه نیز اثرات مستقیم، غیر مستقیم، کل و واریانس تبیین شده

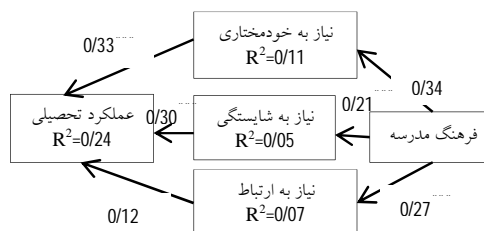
جدول 3. اثرات مستقیم، غیر مستقیم، کل و واریانس تبیین شده متغیرها

اثر	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کل	R ²
به روی عملکرد تحصیلی از	0/33 ^{***}	-	0/33 ^{***}	0/24
نیاز به خودمختاری	0/30 ^{***}	-	0/30 ^{***}	
نیاز به شایستگی	0/12 ^{**}	-	0/12 ^{**}	
نیاز به ارتباط	-	0/21 ^{**}	0/21 ^{**}	
فرهنگ مدرسه				
به روی نیاز به خودمختاری از	0/34 ^{***}	-	0/34 ^{***}	0/11
فرهنگ مدرسه				
به روی نیاز به شایستگی از	0/21 ^{***}	-	0/21 ^{***}	0/05
فرهنگ مدرسه				
به روی نیاز به ارتباط از	0/27 ^{**}	-	0/27 ^{**}	0/07
فرهنگ مدرسه				

P<0/05*, P<0/01**, P<0/001***

کمتر از سه قابل پذیرش هستند، شاخص نیکویی برازش¹ (GFI)، شاخص برازش تطبیقی² (CFI) که مقادیر بیشتر از 0/9 نشانگر برازش مناسب الگوی هستند، شاخص نیکویی برازش تعدیل‌یافته³ (AGFI) که مقادیر بیشتر از 0/8 قابل قبول هستند، شاخص برازش ایجاز⁴ (PNFI) که مقادیر بیشتر از 0/6 نشانگر برازش مناسب الگوی هستند و مجذور میانگین مربعات خطای تقریب⁵ (RMSEA) که مقادیر کمتر از 0/08 نشانگر برازش مناسب الگوی هستند. در جدول چهار شاخص‌های برازش الگوی آزمون شده گزارش شده‌اند که با توجه به معیارهای مطرح شده، الگوی آزمون شده برازش مناسبی با داده‌های گردآوری شده دارد.

متغیرها گزارش شده است. با توجه به این جدول اثر مستقیم نیاز به خودمختاری بر عملکرد تحصیلی (0/33) مثبت و در سطح 0/001 معنادار می‌باشد. اثر مستقیم نیاز به شایستگی بر این متغیر (0/30) نیز مثبت و در سطح 0/001 معنادار می‌باشد. همچنین اثر مستقیم نیاز به ارتباط بر عملکرد تحصیلی (0/12) مثبت و در سطح 0/01 معنادار می‌باشد. نیازهای روان‌شناختی در مجموع 24 درصد از تغییرات عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را تبیین می‌کنند.

شکل 2. الگوی آزمون شده پژوهش

همچنین اثر مستقیم فرهنگ مدرسه بر نیاز به خودمختاری (0/34)، شایستگی (0/21) و ارتباط

1. Goodness of Fit Index
2. Comparative Fit Index
3. Adjusted Goodness of Fit Index
4. Parsimony Fit Index
5. Root Mean Square Error of Approximation

جدول 4. شاخص‌های برازش الگوی آزمون شده پژوهش

RMSEA	PNFI	AGFI	CFI	GFI	X ² /d.f.	X ²	df	p
0/01	0/82	0/98	0/99	0/99	0/89	3/54	4	0/47

نتیجه‌گیری و بحث

هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه فرهنگ مدرسه با نیازهای روان‌شناختی اساسی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان به روش تحلیل مسیر بود. نتایج پژوهش نشان داد که الگوی پیشنهادی با داده‌های گردآوری شده برازش مناسبی دارد. همچنین، نتایج این پژوهش نشان داد که نیازهای روان‌شناختی اساسی 24 درصد از تغییرات عملکرد تحصیلی را تبیین می‌کنند. فرهنگ مدرسه نیز 11 درصد از واریانس نیاز به خودمختاری، پنج درصد نیاز به شایستگی و هفت درصد از واریانس نیاز به ارتباط را تبیین می‌کند. یافته‌های پژوهش حاضر نشان دادند که نیاز به خودمختاری، شایستگی و ارتباط، اثر مثبت و معناداری بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارد. این یافته با نتایج تحقیقات آری پاتام مانیل و همکاران (2011)، مارشیک (2010)، کوواس (2009)، آمروسه و باچر (2007)، هانزه و برگر (2007)، احمدی و همکاران (1393) و لواسانی و همکاران (1390) همسو می‌باشد. نیاز به خودمختاری، نیاز به داشتن احساس انتخاب در شروع، کنترل و هدایت فعالیت‌ها است. خودمختاری هنگامی اتفاق می‌افتد که افراد احساس کنند رفتار نتیجه عملکرد خودشان است؛ یعنی آن‌ها احساس اراده مطمئن در انتخاب‌هایشان دارند و قادر به عملکرد مطلوب هستند (لواسانی و همکاران، 1390). بنابراین وقتی دانش‌آموزی در انتخاب روش‌های مطالعه و انجام تکالیف درسی احساس خودمختاری می‌کند، این امر باعث می‌شود وی مسئولیت نتایج عملکرد خود را بر عهده بگیرد و در نتیجه عملکرد تحصیلی وی افزایش یابد. شایستگی نیز عبارت است از نیاز به موثر بودن در تعامل با محیط که بیانگر میل به کار بردن استعدادها و مهارت‌ها و در انجام این کار، دنبال کردن چالش‌های

بهینه و تسلط یافتن بر آن‌ها است (ریو، 2009). در محیط مدرسه وقتی درس خواندن با سطح توانایی دانش‌آموز همسو است، یعنی مطالعه برای دانش‌آموز تجربه چالش‌برانگیز و در عین حال هماهنگ با توانایی‌ها و قابلیت‌های وی است، این امر باعث می‌شود دانش‌آموز احساس شایستگی و موثر بودن نموده و در کارش غرق (تجربه روانی) شود. تجربه روانی نیز باعث افزایش عملکرد می‌شود. زیرا فرد غرق در مطالعه شده و گذشت زمان هنگام مطالعه برای وی بی‌معنی می‌شود. همچنین ارتباط نیز نیاز به برقراری پیوندها و دلبستگی‌های عاطفی با دیگران است و زمانی که روابط میان فردی افراد از نیاز آن‌ها به ارتباط حمایت می‌کند، بهتر انجام وظیفه نمایند (ریو، 2009). در واقع دانش‌آموزان زمانی که احساس کنند سایر افراد در مدرسه به آن‌ها احترام می‌گذارند و در صورت بروز مسائل و مشکلات به آن‌ها کمک می‌کنند، با خیال راحت‌تری درس خوانده و عملکرد تحصیلی بیشتری را از خود نشان می‌دهند (احمدی و همکاران، 1393).

نتایج تحقیق حاضر نشان دادند که فرهنگ مدرسه اثر مثبت و معناداری بر نیازهای روان‌شناختی اساسی (خودمختاری، شایستگی و ارتباط) دارد. این یافته با نتایج تحقیقات فلاوندی و همکاران (1391) و (1392) همسو می‌باشد. مطابق با نظریه خودتعیین-گری، بافت اجتماعی (کلاس درس یا مدرسه) بر برآورده شدن نیازهای روان‌شناختی اساسی تاثیر می‌گذارد (پلتیر و شارپ¹، 2009). محیط‌هایی که این نیازها را برآورده می‌سازند، دارای ویژگی‌هایی چون (1) تاکید بر عقیده فرد، (2) تشویق تصمیم‌گیری و ابتکار عمل، (3) ارائه دلیل منطقی برای کنترل اجتماعی، (4) استفاده از روش ارتباطی غیر کنترل‌کننده

رقابت، ایجاد فضایی برای اظهارنظر سازنده به وسیله معلمان و دانش‌آموزان و تقویت اعتماد بین خود و سایر معلمان و دانش‌آموزان را در مدرسه انجام دهند. در مورد محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان گفت که نمونه مورد بررسی تحقیق حاضر دانش‌آموزان دوره پیش‌دانشگاهی شهرستان ارومیه بودند. بنابراین تعمیم‌یافته‌ها به دانش‌آموزان دوره‌ها یا شهرهای دیگر با محدودیت مواجه است و لازم است تحقیقات با نمونه‌های دیگر نیز انجام پذیرد. همچنین این پژوهش از نوع تحقیقات همبستگی می‌باشد. هر چند در تحقیقات همبستگی نیز می‌توان براساس نظریه در مورد علت و معلول سخن گفت اما برای بررسی واقعی تاثیر متغیر مستقل بر وابسته، به پژوهش‌های آزمایشی نیازمند هستیم (هومن، 1387). مثلا می‌توان با استفاده از روش‌های مداخله‌ای به بررسی تاثیر سبک‌های مدیریتی مدیران مدارس، در تغییر فرهنگ مدرسه و نیازهای روان‌شناختی دانش‌آموزان و یا معلمان پرداخت.

قلاوندی، حسن؛ امانی ساری‌بگلو، جواد؛ اکبری سوره، پروا؛ غلامی، محمدتقی. (1392). "فرهنگ مدرسه و از خودبیگانگی تحصیلی: نقش واسطه نیازهای روان‌شناختی اساسی". راهبرد فرهنگ، 24، 99-116.

قلاوندی، حسن؛ امانی ساری‌بگلو، جواد؛ بابایی سنگلجی، محسن. (1391). "تحلیل کانونی رابطه فرهنگ مدرسه با نیازهای روان‌شناختی اساسی در میان دانش‌آموزان". اندیشه‌های نوین تربیتی، 8(4)، 9-28. قلی‌پور، آرین؛ اصغری صارم، علی؛ امانی، جواد. (1391). "محیط‌های حامی استقلال و عجزین شدن با شغل در بین کارمندان دانشگاه تهران: نقش واسطه‌ای نیازهای روانی اساسی". پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، 2(1)، 91-112.

لواسانی، مسعود؛ خضری آذر، هیمن؛ امانی، جواد؛ علیزاده، صابر. (1390). "پیشرفت تحصیلی: نقش

و ارائه بازخورد مثبت به عملکرد فرد هستند (ریو، 2009). در محیط مدرسه نیز وقتی بر آزادی عمل و عقیده دانش‌آموزان تاکید شود، قوانین مدرسه با نظر دانش‌آموزان تدوین شده و دلیل وجود این قوانین برای آنان تبیین شود، روابط بین معلمان و دانش‌آموزان همراه با احترام متقابل بوده و کوچک‌ترین عملکرد مثبت دانش‌آموزان مورد تشویق قرار گیرد، در نتیجه محیط مدرسه برای دانش‌آموزان لذت‌بخش شده و آنان احساس خودمختاری، شایستگی و داشتن روابط صمیمانه با دیگران می‌کنند. به‌طور کلی یافته‌های پژوهش از ساختار نظریه خودتعیین‌گری حمایت می‌کنند و نشان می‌دهند که وجود حمایت در محیط مدرسه علاوه بر محیط‌های کوچک‌تر مانند کلاس، می‌تواند اثر نیرومندی بر برآورده شدن نیازهای روان‌شناختی اساسی دانش‌آموزان داشته باشد. برای کاربردی کردن نتایج تحقیق، پیشنهاد می‌شود مدیران اقداماتی از قبیل تقویت همکاری بین دانش‌آموزان، تاکید کمتر بر

منابع

احمدی، مالک؛ امانی ساری‌بگلو، جواد؛ معصومی، وحیده. (1393). "کاربرد نظریه خودمختاری در پیش‌بینی عملکرد شغلی معلمان تربیت بدنی". پژوهش‌های کاربردی در مدیریت ورزشی، 3(2)، 77-88.

اژه‌ای، جواد؛ خضری آذر، هیمن؛ بابایی سنگلجی، محسن؛ امانی، جواد. (1387). "الگوی ساختاری روابط بین حمایت از خودمختاری ادراک شده معلم، نیازهای روان‌شناختی اساسی، انگیزش درونی و تلاش". پژوهش در سلامت روان‌شناختی، 2(4)، 47-56.

قبادی، لایلا؛ پیری، موسی. (1393). "تفاوت عملکرد تحصیلی در نیمرخ‌های یادگیری فعال و باورهای انگیزشی دانش‌آموزان". مطالعات آموزش و یادگیری، 6(1)، 95-112.

- دانش‌آموزان مدارس تیزهوشان و مدارس عادی: نقش میانجی‌گرایانه سبک‌های تفکر". پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری، 1(4)، 49-68.
- هومن، حیدرعلی. (1387). مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل. تهران: انتشارات سمت.
- Alessandro, A. & Sadh, D. (1997). The dimensions and measurement of school culture: Understanding school culture as the basis for school reform. *International Journal of Educational Research*, 27, 553-569.
- Amorose, A. J. & Butcher, D. A. (2007). Autonomy-supportive coaching and self-determined motivation in high school and college athletes: A test of self-determination theory. *Psychology of Sport and Exercise*, 8, 654-670.
- Areepattamannil, S., Freeman, J.G. & Klinger, D.A. (2011). Intrinsic motivation, extrinsic motivation, and academic achievement among Indian adolescents in Canada and India. *Social psychology education*, 14, 427-439.
- Bachrach, D. G., Powell, B.C., Bendoly, E., Richey, R. G. (2006). Organizational citizenship behavior and performance evaluations: exploring the impact of task interdependence. *Journal of Applied Psychology*, 91(1), 193-201.
- Carreira, J. M. (2012). Motivational orientations and psychological needs in EFL learning among elementary school students in Japan. *System*, 40, 191-202.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper & Row.
- Evans, P., McPherson, G. E. & Davidson, J. W. (2013). The role of psychological needs in ceasing music and music learning activities. *Psychology of Music*, 41(5), 600-619.
- Gunnell, K. E., Crocker, P. R. E., Mack, D. E., Wilson, P. M. & Zumbo, B. D. (2014). Goal contents, motivation, psychological need satisfaction, well-being and physical activity: A test of self-determination theory over 6 months. *Psychology of Sport and Exercise*, 15, 19-29.
- Hanze, M. & Berger, R. (2007). Cooperative learning, motivational effects, and student characteristics: An experimental study comparing cooperative learning and direct instruction in 12th grade physics classes. *Learning and Instruction*, 17, 29-41.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Culture and organization: Software of the mind*. (3ed). New York: McGraw-Hill.
- Katz, I., Kaplan, A., and Buzukashvily, T. (2011). The role of parents' motivation in students' autonomous motivation for doing homework. *Learning and Individual Differences*, 21, 376-386.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. Second Edition, New York: The Guilford Press.
- Kuvaas, B. (2009). A test of hypotheses derived from self-determination theory among public sector employees. *Employee Relations*, 31(1), 39-56.
- Marshik, T. T. (2010). Teachers' and students' psychological need satisfaction as predictors of students' academic achievement. Doctoral dissertation, University of Florida.
- Niemiec, C. P., & Ryan, R. M. (2009). Autonomy, competence, and relatedness in the classroom: Applying self-determination theory to educational practice. *Theory and research in education*, 7, 133-144.
- Pelletier, L. G., Sharp, E. C. (2009). Administrative pressures and teachers interpersonal behavior in the classroom. *Theory and Research in Education*, 7(2), 174-183.
- Reeve, J.M. (2009). *Understanding motivation and emotion* (5ed.). New York: Wiley.
- Sadeghi, K., Amani, J., & Mahmudi, H. (2013). A Structural Model of the Impact of Organizational Culture on Job Satisfaction among Secondary School Teachers. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 22(4), 678-700.
- Talley, A. E., Kocum, L., Schlegel, R. J., Molix, L. & Bettencourt, A. (2012). Social roles, basic need satisfaction, and psychological health: the central role of competence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38 (2), 155-173.